

تحلیل محتوای علوم تجربی ابتدایی از منظر توجه به عناصر محیط زیستی

گلزار نصرت زاده

کارشناسی ارشد، فلسفه و کلام اسلامی، دانشگاه ایلام

nosratzadeh.golzar@gmail.com

چکیده

بحران های زیست محیطی است. از آنجایی که بسیاری از دگرگونی های ناخوشایند طبیعت، ناشی از رفتارهای غلط انسان ها است، بهترین راه مقابله با این دگرگونی ها، آگاه و حساس کردن مردم و به ویژه کودکان و نوجوانان نسبت به مسائل محیط زیست برای تغییر رفتارهای مخربشان می باشد. نگاه جهانی به عناصر زیست محیطی در جهان، وضعیت مخاطره- آمیزی را نشان می دهد. از جمله خطرات جدی قرن ۲۱، مسایل مختلف زیست محیطی نظیر تخریب جنگل ها و فضای سبز، گرم شدن کره زمین، مصرف سرسام آور انرژی و موادغذایی، تخلیه لایه ازن، کاهش منابع طبیعی، خشکسالی، رشد فزاینده جمعیت، از دست رفتن تنوع زیستی، و انواع آلودگی ها است. یکی از راههای کاهش این مشکلات، آموزش مفاهیم زیست محیطی در دوران کودکی و استفاده از ادبیات کودکان می باشد. از این رو، هدف اصلی این پژوهش بررسی و ارزیابی میزان توجه به عناصر زیست محیطی در کتابهای علوم دوره ابتدایی است.

کلمات کلیدی : آموزش محیط زیست، تحلیل محتوا، بحران زیستی، آلودگی

مقدمه

کتاب درسی یا محتوای مواد آموزشی به ویژه در نظام های آموزشی متمرکز محور مکتوب و مدون تعلیم و تربیت محسوس می شود که فعالیت ها و تجربه های تربیتی دانش آموزان توسط معلم و حول محور آن سازمان دهی می شود و نیاز به بررسی و تحلیل علمی دارد. و نوعی از تحلیل ها که برای برنامه ریزان درسی، مؤلفین و تصمیم گیرندگان برنامه های درسی بسیار مفید و ضروری است تحلیل محتوایی است. کتاب درسی در ایران همواره مهمترین نقش را در آموزش و پرورش داشته و همه ساله وزارت آموزش و پرورش برای دانش آموزان دوره های مختلف تحصیلی و دانشجویان مراکز تربیت معلم، کتاب درسی تألیف و منتشر می کند. معلمان و دانش آموزان ساعات بسیاری را برای خواندن کتاب های درسی اختصاص می دهند. کتاب درسی به ویژه در نظام های آموزشی متمرکز محور مکتوب و مدون تعلیم و تربیت محسوب می شود. همچنین فعالیت ها و تجربه های تربیتی معلمان و فراگیران، حول محور کتاب درسی سازماندهی می شود و نیاز به تحلیل و بررسی دارد. این تحلیل به دست اندرکاران و مؤلفان کتاب های درسی کمک می کند تا در هنگام تهیه و تدوین و یا گزینش و انتخاب کتاب درسی تصمیم های مناسبی را اتخاذ کنند نوعی از تحلیل هایی که برای برنامه ریزان درسی مؤلفان و تصمیم گیرندگان برنامه های درسی بسیار مفید و ضروری است تحلیل محتوایی است. این نوع تحلیل ها کمک می کند تا، مفاهیم، اصول نگرش ها، باورها و کلیه اجزای مطرح شده در قالب دروس کتاب مورد بررسی عملی قرار گرفته و با اهداف برنامه درسی مقایسه و ارزشیابی شوند (رسولی و امیر آشتیانی، ۱۳۹۰). مهمترین دوره تحصیلی در تمام نظام های آموزش و پرورش دوره ابتدایی است؛ زیرا شکل گیری شخصیت و رشد همه جانبه فرد در این دوره بیشتر انجام میگیرد این دوره تداوم بخش مهارت های شناختی، زیستی و اجتماعی کودک بوده و دارای اهمیت بسیاری است و به خاطر این اهمیت است که در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر عمومی بودن اجباری بودن و رایگان شدن این دوره تأکید شده و فراهم کردن شرایط تحصیل در این دوره از وظایف دولت بر شمرده شده است (صافی، ۱۳۸۴). امروزه فاجعه های زیست محیطی علاوه بر آنکه آرامش و امنیت را از زندگی انسان ربوده است موجودیت بشر را نیز تهدید می کند. به همین دلیل در محافل علمی و فرهنگی بحث زیست محیطی از جدی ترین مسایل به شمار می آید. پژوهشگران تلاش می کنند عوامل موثر برگرایش انسان در حفظ محیط زیست را شناسایی کنند، زیرا با شناخت این عوامل می توان به ارائه راه حل هایی برای تغییر رفتار مخرب و تشویق رفتارهای مثبت محیطی پرداخت. استفاده بی رویه از انرژی در منازل، استفاده از انواع تولیدات یک بار مصرف استفاده از وسایل نقلیه شخصی، استفاده از انواع آفت کش ها دفع مواد زاید به روش غیر بهداشتی، جمع آوری نامناسب و تفکیک نکردن زباله ها به منظور بازیافت و بسیاری از رفتارهای مخرب زیست محیطی دیگر، همگی نیاز به اتخاذ رفتار مثبت محیطی دارند. کنفرانس سازمان ملل متحد با عنوان محیط زیست انسانی و توسعه در سال ۱۹۷۲ در سوئد اولین تلاش جمعی ۱۱۳ کشور جهان برای تأکید بر نقش آموزش و آگاه کردن مردم نسبت به مسائل زیست محیطی بود. پس از آن برگزاری اولین کارگاه بین المللی آموزش محیط زیست در سال ۱۹۷۵ در بلگراد یوگسلاوی برای تدوین اصول و خطوط برنامه ی جهانی آموزش محیط زیست و شکل گیری کنوانسیون بین المللی آموزش محیط زیست در سال ۱۹۷۷ در گرجستان به عنوان اقدامات مکمل در صدد این بوده است تا کشورهای جهان را به انجام برنامه های آموزشی برای مخاطبین اجتماعی خود متعهد نماید. یونسکو در

سال ۱۹۶۸ همایشی درباره زیست سپهر برگزار نمود، یونسکو در این همایش خواهان افزایش و گسترش مطالب درسی لازم برای مطالعه محیط زیست در تمامی سطوح آموزشی، ترویج آموزش های فنی و همچنین جلب توجه مردم جهان به مشکلات زیست محیطی شد. در سال ۱۹۹۲، پس از برگزاری کنفرانس «محیط زیست و توسعه در برزیل و تدوین دستور کار ۲۱، بر ضرورت ایجاد و تداوم یک نهضت آموزشی با هدف تغییر رفتار و اصلاح بینش عمومی نسبت به محیط زیست، به عنوان مقدمه عمل برای دستیابی به توسعه پایدار تأکید شد. در حال حاضر نیازاست تا با سوق دادن آموزش های زیست محیطی به سوی ترویج اندیشه توسعه پایدار، زمینه های لازم برای تحقق این مهم فراهم گردد. در جهان امروز محیط زیست به یک بحث بسیار استراتژیک و مرتبط با تمام حوزه های فکری بدل شده است. توسعه دانش و آگاهی در زمینه محیط زیست به منظور ایجاد سواد زیست محیطی و توسعه مسئولیت پذیری و تعهد در قبال آن به عنوان یکی از مؤلفه های رفتار شهروندی ضرورتی اجتناب ناپذیر است. در واقع حوزه حساس و گسترده محیط زیست بستر حیات و بوجود آمده در، آن مهمترین چالش انسان معاصر مشکلات است.

امروزه پژوهشگران بر این باورند که افزایش آگاهی عمومی زیست محیطی می تواند مسایل و مشکلات زیست محیطی را کاهش دهد و منجر به رفتارهای مسئولانه در برابر محیط زیست شود. یک رفتار مخرب زیست محیطی در مکان و زمانی معین می تواند تأثیرات ناخواسته فراوانی در سایر زمان ها و مکان ها داشته باشد و صدمات جبران ناپذیری بر اکوسیستم های آینده و بر زندگی نسل های آینده وارد آورد. در چنین شرایطی دستیابی به توسعه پایدار ناممکن به نظر می رسد چرا که رابطه بین محیط زیست و توسعه پایدار رابطه ای دوسویه است. مطالعات نشان داده است که بحران های زیست محیطی در ایران نیز به عنوان یکی از شدیدترین بحران های زیست محیطی در جهان شناخته شده است. این مسأله حاکی از آن است که آموزش محیط زیست در کشور ما با کاستی های قابل توجهی روبرو است برای کاهش این مشکلات، توجه به تربیت زیست محیطی در دوران کودکی از ضروریات اساسی است. در واقع بهترین شیوه نهادینه کردن عادت های مثبت آموزش آن از دوران کودکی است حفاظت از محیط زیست هم، عادت است که باید از دوران کودکی آموخته شود، تا به باور ذهنی تبدیل شود. شاید تغییر در رفتار بزرگسالان کاری مشکل باشد، اما برای کودکان و نوجوانان که شخصیت آن ها در حال شکل گیری و نقش پذیری است، آسان تر و در عین حال مهم تر است.

آن ها به دلیل تاثیر گذاری بر جامعه امروز و نقشی که فردا به عهده دارند، می توانند مهم ترین عامل تغییر باشند. مهم این است که کودکان و نوجوانان باور کنند که می توانند مهم و تاثیرگذار باشد به عبارتی دیگر اساس شکل گیری و رشد احساس مسئولیت محیطی در کودکان به دوره ابتدایی و تعلیمات مدرسه ای بر می گردد، یعنی بچه ها با مطالعه و آموزش مسائل محیطی که به صورت قصه داستان، شکل تصویر، مطلب و غیره کتب درسی و غیر درسی آنها آمده با مسائل محیطی آشنا می شوند و پس از بروز این رفتار در والدین و سایر افراد، پذیرش آن از طرف کودک به صورت رفتار محیطی نمود پیدا می کند (رعیت پیشه، ۱۳۹۲). آموزش حفاظت محیط زیست به کلیه قشرهای اجتماع به ویژه کودکان و نوجوانان و گنجاندن آن در برنامه های آموزشی و درسی آن ها از طریق کتب درسی، قصه، داستانی، رسانه های تصویری و ... از ضروری ترین هدف های آموزشی است. این آموزش کمک می کند تا آن ها با پاسخگویی به تغییرات، نقشی سازنده در بهبود بخشیدن به زندگی و

حفاظت از محیط زیست داشته باشند و با پرورش اخلاق انسانی و کسب دانش، ارزش ها و نگرش ها و مهارت های علمی لازم بتوانند با شیوه ای مسئولانه و مؤثر به پیش بینی و حل مسایل زیست محیطی و مدیریت آن ها بپردازند. وجه به معضلات آموزش زیست محیطی در دوره آموزش عمومی به عنوان نیاز اساسی قرن حاضر مطرح می شود، یکی از فعالیت های اساسی که در این زمینه پیشنهاد می شود، استفاده صحیح و منطقی از ادبیات کودکان برای آموزش های زیست محیطی است ادبیات کودکان می تواند در زمینه تربیت زیست محیطی نقشی اساسی داشته باشد از این رو هدف اصلی این پژوهش بررسی میزان توجه کتاب های علوم دوره ابتدایی به عناصر زیست محیطی می باشد. (برنامه درسی، ۱۳۹۱) یکی از مهم ترین اهداف آموزش در کتاب های علوم تجربی ابتدایی، تقویت درک مطلب و ژرفاندیشی است. آموزش از طریق تفکر انتقادی یکی از شیوه های تقویت درک مطلب است که امروزه در سراسر دنیا مورد توجه قرار گرفته است، زیرا ثابت شده است که ارتباط محکمی میان مشارکت و گفتگو و درک مطلب وجود دارد. یکی از مهم ترین اهداف آموزش در کتاب های علوم تجربی ابتدایی، تقویت درک مطلب و ژرفاندیشی است. (حسن مرادی، ۱۳۸۸) آموزش از طریق تفکر انتقادی یکی از شیوه های تقویت درک مطلب است که امروزه در سراسر دنیا مورد توجه قرار گرفته است، زیرا ثابت شده است که ارتباط محکمی میان مشارکت و گفتگو و درک مطلب وجود دارد. ضروری است دانش محیط زیست به ما کمک نماید تا نقش خود را در تخریب و آلودگی محیط زیست یا اتلاف منابع آن مشخص نموده و در جهت اصلاح رفتار خود برآییم. سلامت محیط زیست ارتباط تنگاتنگ با حیات سالم جامعه دارد، همان گونه که بهداشت و پیش گیری مقدم بر درمان و معالجه است، تامین فضای سالم و محیط زیست مناسب نیز مقدم بر جبران خسارت های ناشی از محیط زیست آلوده است. (رسولی، آشتیانی، ۱۳۹۰) سالم نگه داشتن محیط زیست یعنی رعایت حق زمین، هوا، آب، خاک، دریا، صحرا، کوه و دشت، گیاهان، حیوانات و سایر موجودات و عرصه های زیست محیطی که ارتباط با حیات جامعه دارند. انسان برای بر طرف کردن نیازهای اساسی خود به ارتباط محیطی که ماحصل آن رفتار محیطی است، نیاز دارد. به همین دلیل، در طول زندگی خود با دو تصمیم اساسی «چگونگی برقراری ارتباط با دیگران و محیط زیست» مواجه است، به نحوی که روابط وی با دیگران دیر یا زود بر محیط زیست او تاثیر می گذارد و در پی آن، تغییر و دگرگونی در محیط زیست و در نهایت رفتار مطلوب محیطی یا معضالت محیطی ایجاد می شود.

روش پژوهش

در این پژوهش با توجه به ماهیت موضوع از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. روش تحلیل محتوا یکی از روش هایی که در چند دهه اخیر به شدت رو به گسترش بوده است. تحلیل محتوا را روشی پژوهشی برای توصیف عینی، منظم و کمی متغیرها است. در این روش پژوهشگر می کوشد از طریق مطالعه یک پیام مکتوب یا شفاهی، به داده هایی دست یابد تا به کمک آن ها به بررسی سوالات یا فرضیات تحقیق بپردازد. سه مرحله اصلی تحلیل محتوا عبارتند از: ۱- آماده سازی و سازماندهی (مرحله قبل از پیام ۲- بررسی مواد (پیام) ۳- پردازش نتایج.

جامعه آماری نمونه و روش نمونه گیری

جامعه آماری پژوهش کلیه کتاب های درسی علوم دوره ابتدایی در سال تحصیلی ۱۴۰۱ است که تعداد آن ها شش جلد از کلاس های اول تا ششم ابتدایی است. به این ترتیب در پژوهش حاضر نمونه گیری انجام نشده است و کل جامعه آماری از نظر توجه به مؤلفه های زیست محیطی مورد بررسی و تحلیل محتوا قرار گرفته است.

ابزار اندازه گیری

در این پژوهش، برای بررسی و تحلیل محتوای علوم دوره ابتدایی از نظر توجه به مؤلفه های زیست محیطی، از چک لیست تحلیل محتوای محقق ساخته استفاده شده است. این ابزار دارای دوازده مؤلفه است که بر اساس مبانی و نظریه های زیست محیطی ساخته شده است.

روایی ابزار اندازه گیری

برای تعیین روایی فهرست واریسی تحلیل محتوا، از روش روایی صوری، محتوایی و نظر متخصصان استفاده شده است. به این ترتیب که فرم اولیه تحلیل محتوا در اختیار پنج نفر از صاحب نظران این حوزه اساتید رشته های آموزش محیط زیست برای تغییر و اصلاح قرار گرفت که پس از اعمال نظرات آن ها فهرست واریسی تحلیل محتوای نهایی در قالب یازده مؤلفه تهیه گردید.

پایایی ابزار اندازه گیری

برای تأمین پایایی ابزار اندازه گیری از فرمول ویلیام اسکات (۱۹۹۵) استفاده گردید بدین صورت که فرم تحلیل محتوا در اختیار پنج نفر از صاحب نظران آموزش محیط زیست، قرار گرفت و ضریب توافق آنها ۹۱ درصد دست آمد. در این پژوهش واحد تحلیل مضمون در نظر گرفته شده است.

یافته های تحقیق

در این تحقیق، فراوانی عناصر زیست محیطی در کتاب های علوم دوره ابتدایی به وسیله پژوهشگر و همکاران وی بررسی شده است. اطلاعات جدول نشان دهنده فراوانی عناصر زیست محیطی در کتاب های علوم تجربی دوره ابتدایی می باشد. در ادامه یافته های تحقیق بر مبنای سوال پژوهش بررسی شده است.

جدول ۱- فراوانی عناصر زیست محیطی در کتاب علوم دوره ابتدایی

پایه	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم	مجموع
عناصر زیست محیطی							
آلودگی های زیست محیطی	۶	۳	۱۶	۲	۱۰	۶	۴۳
معضلات و تهدیدات زیست محیطی	۹	۵	۹	۶	۶	۸	۴۳
اهمیت درخت کاری و فضای سبز و حفظ جنگل ها	۲۷	۲۱	۱۲	۱۱	۹	۵	۸۵
مصرف بهینه (انرژی، آب و مواد غذایی)	۱۸	۱۶	۲۵	۲	۴	۹	۷۴
رعایت حقوق حیوانات	۶	۹	۱۷	۶	۹	۲	۴۹
بهداشت و سلامت	۱۹	۶	۶	۱۲	۳	۱۷	۶۳
منابع طبیعی	۳	۸	۸	۱۰	۱۰	۱۲	۵۱
افزایش جمعیت	۳	۱۵	۲	۱۹	۹	۶	۵۴
مکان های طبیعی و حیات وحش	۳۶	۴۱	۱۲	۲	۶	۳	۱۰۰
تعاریف زیست محیطی	۱۱	۳	۶	۳	۱۲	۸	۴۳
زباله، بازیافت	۲	۵	۳۱	۲	۵	۱۱	۵۷
تنوع زیستی و حفاظت از گونه های در حال انقراض	۶	۱۲	۱۹	۸	۹	۹	۶۳
مجموع	۱۴۶	۱۴۴	۱۶۳	۸۳	۹۲	۹۶	۷۲۴

تحلیل محتوای کتاب علوم اول ابتدایی:

همان گونه که اطلاعات جدول نشان می دهد که مجموع فراوانی عناصر زیست محیطی تحلیل شده در کتاب علوم اول ابتدایی، ۱۴۶ مورد است که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به عناصر «مکانهای طبیعی و حیات وحش» با ۳۶ مرتبه و «اهمیت درختکاری، فضای سبز و حفظ جنگل» با ۲۷ مرتبه تکرار شده است. عناصر «منابع طبیعی» و «زباله و بازیافت» هر کدام با ۲ و ۳ فراوانی در زمره کمترین عناصر زیست محیطی تحلیل شده در کتاب علوم اول ابتدایی قرار دارند.

تحلیل محتوای کتاب علوم دوم ابتدایی:

اطلاعات جدول نشان می دهد که مجموع فراوانی عناصر زیست محیطی تحلیل شده در کتاب علوم دوم ابتدایی، ۱۴۵ مورد است که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به عناصر «مکان های طبیعی و حیات وحش» با ۴۱ مرتبه و «اهمیت درخت کاری و فضای سبز و حفظ جنگل ها» با ۲۱ مرتبه تکرار شده است. همچنین «عناصر آلودگی های زیست محیطی» و «بازیافت و زباله» هر کدام با ۳ و ۵ فراوانی در زمره کمترین عناصر زیست محیطی تحلیل شده در کتاب علوم دوم ابتدایی قرار دارند.

تحلیل محتوای کتاب علوم سوم ابتدایی:

اطلاعات جدول نشان می دهد که مجموع فراوانی عناصر زیست محیطی تحلیل شده در کتاب علوم سوم ابتدایی، ۱۶۳ مورد است که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به عناصر «بازیافت و زباله» با ۳۱ مرتبه و «مصرف بهینه (انرژی، آب و مواد غذایی)» با ۲۵ مرتبه تکرار شده است. همچنین «عناصر افزایش جمعیت» و «بهداشت و سلامت» هر کدام با ۲ و ۶ فراوانی در زمره کمترین عناصر زیست محیطی تحلیل شده در کتاب علوم سوم ابتدایی قرار دارند.

تحلیل محتوای کتاب علوم چهارم ابتدایی:

اطلاعات جدول نشان می دهد که مجموع فراوانی عناصر زیست محیطی تحلیل شده در کتاب علوم سوم ابتدایی، ۸۳ مورد است که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به عناصر «افزایش جمعیت» با ۱۹ مرتبه و «بهداشت و سلامت» با ۱۲ مرتبه تکرار شده است. همچنین «مکان های طبیعی و حیات وحش» و «آلودگی های زیست محیطی» هر کدام با ۲ فراوانی در ردیف کمترین عناصر زیست محیطی تحلیل شده در کتاب علوم چهارم ابتدایی قرار دارند.

تحلیل محتوای کتاب علوم پنجم ابتدایی:

اطلاعات جدول نشان می دهد که مجموع فراوانی عناصر زیست محیطی تحلیل شده در کتاب علوم سوم ابتدایی، ۹۲ مورد است که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به عناصر «تعاریف زیست و محیطی» با ۱۲ مرتبه و «منابع

طبیعی» با ۱۰ مرتبه تکرار شده است. همچنین «بهداشت و سلامت» و «مصرف بهینه انرژی» هر کدام با ۳ و ۴ فراوانی در ردیف کمترین عناصر زیست محیطی تحلیل شده در کتاب علوم پنجم ابتدایی قرار دارند.

تحلیل محتوای کتاب علوم ششم ابتدایی:

اطلاعات جدول نشان می دهد که مجموع فراوانی عناصر زیست محیطی تحلیل شده در کتاب علوم سوم ابتدایی، ۹۶ مورد است که به ترتیب بیشترین فراوانی مربوط به عناصر «بهداشت و سلامت» با ۱۷ مرتبه و «منابع طبیعی» با ۱۲ مرتبه تکرار شده است. همچنین «رعایت حقوق حیوانات» و «مکان های طبیعی و حیات وحش» هر کدام با ۲ و ۳ فراوانی در ردیف کمترین عناصر زیست محیطی تحلیل شده در کتاب علوم ششم ابتدایی قرار دارند.

بحث و نتیجه گیری

یکی از اساسی ترین مشکلات بشر معاصر، بحران های زیست محیطی است. از آنجایی که بسیاری از دگرگونی های ناخوشایند طبیعت، ناشی از رفتارهای غلط انسان ها است، بهترین راه مقابله با این دگرگونی ها، آگاه و حساس کردن مردم و به ویژه کودکان و نوجوانان نسبت به مسائل محیط زیست برای تغییر رفتارهای مخربشان می باشد. شاید تغییر رفتار بزرگسالان کارمشکلی باشد، اما کودکان و نوجوانان که شخصیت آنها در حال شکل گیری و نقش پذیری است، آسانتر و در عین حال مهم تر است. آنها به دلیل تأثیرگذاری بر جامعه امروز و نقشی که در آینده به عهده دارند، میتوانند مهمترین عامل تغییر باشند. ازاین منظر، آموزش محیط زیست به عنوان یکی از حوزه های مهم آموزشی و پرورشی، که به ویژه در سالهای اخیر با توجه به سرعت فزاینده تخریب محیط زیست، به عنوان یک قلمرو آموزشی مورد توجه قرار گرفته است، باید از حضور و بروز بیشتری در کتاب های فارسی و ادبیات کودکان داشته باشد. تأکید بر گنجاندن مفاهیم زیست محیطی در قالب کتابهای ادبیات کودک به دلیل نقش ویژه ای است که کتب مذکور در رشد همه جانبه کودکان و نوجوانان به عهده دارند. از این رو ضروری است که نویسندگان و تصویرگران ادبیات کودکان در تدوین و طراحی کتاب های ادبیات کودک، توجه بیشتری به مفاهیم و معضلات زیست محیطی داشته باشند.

پیشنهاد هایی از سوی پژوهشگر جهت استفاده نویسندگان و طراحان کتاب های درسی ارائه می شود.

- با توجه به تخریب گسترده جنگلها در ایران الزم است که مطالب مناسب در زمینه حفاظت از درختان و فضای سبز و جنگل ها، طراحی و در متون ادبیات کودک گنجانده شوند.
- با توجه به وجود برخی معضلات زیست محیطی همچون سیل، زلزله، الزم است خطرات زیست محیطی این معضلات در کتاب های ادبیات کودک بررسی شود.
- راهکارهای بهداشتی برای مقابله با شرایط نامناسب زیست محیطی آلودگی شدید هوا، وارونگی هوا و ریزگردها در قالب قصه و داستان به کودکان آموزش داده شود.

- تنوع زیستی نقش اساسی در سلامت اکوسیستم ها دارد از این رو ضروری است که با توجه به نیازهای محلی و منطقه‌ای، گونه های در حال انقراض در قالب قصه و داستان معرفی شوند و بر ضرورت حفظ این گونه های ارزشمند تأکید شود.
- توجه به تأکید دین مقدس اسلام بر رعایت حقوق حیوانات، ضرورت دارد که در ادبیات کودکان به این مهم پرداخته شود.

منابع

- برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۱، تهران، شورای عالی آموزش و پرورش
- حسن مرادی، نرگس، (۱۳۸۸)، تحلیل محتوای کتاب درسی، چ دوم، تهران، آییژ
- رسولی، مهستی، زهرا، آشتیانی، ۱۳۹۰، تحلیل محتوا با رویکرد کتب درسی، تهران، جامعه شناسان
- رعیت پیشه، علی محمد، (۱۳۹۲)، تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی، علوم تجربی تفکر و پژوهش پایه ششم ابتدایی از نظر مولفه های توسعه ظرفیت پژوهی در سند تحول بنیادین، مردشت دانشگاه آزاد اسلامی.
- رهنمایی، احمد، خوش اخلاق، ابوالفضل (۱۳۹۹)، تحلیل محتوای کیفی کتاب های فارسی دوره ابتدایی از منظر ارزش های اجتماعی سند تحول آموزش و پرورش، معرفت، سال بیست و نهم، شماره هفتم
- سند تحول آموزش و پرورش، ۱۳۹۰، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، تهران
- صافی، احمد، ۱۳۸۴، آموزش و پرورش ابتدایی، راهنمای تحصیلی و متوسطه، چ چهارم، تهران، سمت
- محمودی و همکاران، (۱۴۰۱)، تحلیل محتوای کتاب های فارسی دوره ابتدایی از منظر توجه به عناصر زیست محیطی، تکنولوژی محیط زیست، دوره بیست و چهارم، شماره دو، اردیبهشت ماه ۱۴۰۱.